MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Agnė Vaitkevičiūtė

MEMBER STATES LIABILITY IN DAMAGES FOR THE BREACH OF EUROPEAN UNION LAW

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2010

The Doctoral Dissertation has been written during the period of 2006-2010 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Assoc. Prof. Dr. Ignas Vėgėlė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

The Doctoral Dissertation is defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman:

Prof. Dr. Gediminas Mesonis (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Members:

Prof. Dr. Genovaitė Dambrauskienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Dr. Pavelas Ravluševičius (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Dr. Jurgita Grigienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law – 01 S)

Assoc. Prof. Dr. Algis Junevičius (Kaunas University of Technology, Humanities, History – 05 H)

Opponents:

Dr. Deividas Soloveičikas (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S)

Assoc. Prof. Dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

The public defense of the Doctoral Dissertation will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on June 18, 2010 at 13.00 in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room I-414).

Address: Ateities str. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania.

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on May 18, 2010.

The Doctoral Dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius, Lithuania) and Mykolas Romeris University (Ateities str. 20 and Valakupių str. 5, Vilnius, Lithuania; V. Putvinskio str. 70, Kaunas, Lithuania) libraries.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Agnė Vaitkevičiūtė

VALSTYBIŲ NARIŲ ATSAKOMYBĖ UŽ ŽALĄ PAŽEIDUS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĘ

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2010

Disertacija rengta 2006–2010 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:
Doc. dr. Ignas Vėgėlė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:
Prof. dr. Gediminas Mesonis (Mykolo Romerio universitetas, socialiai mokslai, teisė – 01 S)

Nariai:
Prof. dr. Genovaitė Dambrauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiai mokslai, teisė – 01 S)
Dr. Pavelas Ravluševičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)
Dr. Jurgita Grigienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)
Doc. dr. Algis Junevičius (Kauno technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Oponentai:
Dr. Deividas Soloveičikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)
Doc. dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2010 m. birželio 18 d. 13 val. Mykolo Romerio universiteto konferencijų salėje (I-414 aud.).

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiųsta 2010 m. gegužės 18 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20 ir Valakupių g. 5, Vilnius; V. Putvinskio g. 70, Kaunas) bibliotekose.

Agnė Vaitkevičiūtė

MEMBER STATES LIABILITY IN DAMAGES FOR THE BREACH OF EUROPEAN UNION LAW

Summary

Problems and relevance of the study

Every EU member state, by accepting the obligations under the Treaty on the functioning of the European Union (hereinafter referred to as the Treaty)[1], must comply not only with the provisions of primary law of the EU, but secondary EU law as well. It is a common situation when a member state breaches EU law – does not comply with the provisions of the Treaty, regulation, does not implement a directive, implements it incorrectly or belatedly, infringes EU law in another way. Therefore, one member state can be found liable not only to the other member states and the EU itself (hereinafter referred to as state liability to the European Union). A member state can be obliged to pay compensation to individual for harm caused for such a breach of EU law as well.

The Treaty does not regulate member state liability in damages for the breach of EU law (hereinafter referred to as state liability in damages). This possibility was introduced by the practice of the Court of Justice of the European Union (hereinafter referred to as the Court). The Court stated that a member state, which has breached EU law and thus caused damage to individual, has an obligation to make good such damage according to the provisions of national law. Having formulated the conditions for state liability in damages (hereinafter referred to as conditions for liability), the Court established common requirements binding on national courts. Despite this, national courts were faced with the problem, how to interpret and apply these conditions for liability. The biggest problem was and still is the second condition for liability – sufficiently serious breach – as it is very difficult for individual to prove it. By applying the conditions for liability in a way they are interpreted by the Court, national courts constitute a legal basis for a state to evade liability and restrict the right of individual to the recovery of damage.

State liability in damages is a complex concept, which comprises not only the interpretation and application of conditions for liability in national courts. For the application of this type of liability it is essential to determine who is entitled to compensation, what elements of the breach of EU law are, how the principles or effectiveness and equivalence have to be interpreted. This stipula-

[1] Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal,* C 2008, No. 115–1.

tes many other theoretical and practical problems, which must be examined very thoroughly and which were not comprehensively disclosed by the Court.

It has to be stressed that state liability in damages is influenced by state liability to the European Union, direct effect of EU law, responsibility of states for internationally wrongful acts, ES non-contractual liability, which is applied in case EU law is breached and damage dame by institutions of the EU. When analysing the relationship between state liability in damages and state liability to the European Union it can be problematic to establish, how individual claiming damage in the national court, can make use of the decision of the Court, which states that the member state did not comply with its obligations, stemming from the Treaty. One more actual and problematic question – how individual claiming the recovery of damage from the state, can make use of the direct effect of EU law, whether state liability in damages is alternative or supplementary remedy in the national court. Not less problematic is the relationship between state liability in damages and responsibility of states for internationally wrongful acts, which was stressed by the Court and, but which is still not clear.

Actual are other questions, which can raise difficulties in practice – cases when not only state liability in damages but responsibility of states for internationally wrongful acts can arise, situations, when individual suffer damage because of the common actions of the public authorities of the state and institutions of the EU.

The practice of national courts of other chosen continental and common law tradition member states, such as France, United Kingdom, Germany and Austria, confirms that application of state liability in damages can raise a lot of practical problems to individual who wants to obtain compensation. Considering that, the topic analysed in this study is of great relevance for Lithuanian courts, which have just started to form the practice in cases of state liability in damages for the breach of EU law. Therefore, it is essential to establish, which Lithuanian courts should be competent to hear such cases, how the conditions for liability must be applied in Lithuanian courts, how Lithuanian courts should assess that national legal norms are in conformity with the principles of effectiveness and equivalence.

Considering what was mentioned above, the conclusion can be drawn that this study solves many problems, which are undoubtedly actual.

Subject matter of the study

The subject matter of this study – state liability in damages.

It should be noted that state liability to the European Union, direct effect of EU law, state responsibility for internationally wrongful acts and EC non-contractual liability are being examined in this study in so far as is essential to disclose their relationship with state liability in damages. State responsibility

under the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as specific type of state liability, is not examined in this study.

Taking into consideration the place of national constitutional courts in the system of public authorities of the state and the particularity of the functions performed by these courts, this research does not intend to analyse, whether state liability in damages is also applicable in case EU law is infringed by a constitutional court.

This study does not seek to perform the comprehensive analysis of state liability in damages in national courts of all EU member states. Therefore, only practice of national courts of the chosen continental and common law tradition member states, such as France, United Kingdom, Germany and Austria, are examined. National legal norms of the abovementioned member states, related to the research examined in this study are being analysed in so far as is important for integrated and comprehensive research of the subject matter of this study.

State liability in damages according to articles 6.271 and 6.272 of the Civil Code of the Republic of Lithuania[2], are being examined in so far as is important for integrated and comprehensive research of the subject matter of this study.

It must be stressed that the Treaty of Lisbon, which came into force since 1st of December 2009, changed the Treaty of European Union and the Treaty establishing European Community[3]. Particular changes made by the Treaty of Lisbon are relevant to this study. Having abolished the system of three pillars, the former third pillar (Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters) was transferred to the sphere of the Treaty. Therefore, the spheres related to this field of EU law are being regulated under the same provisions, which previously were and currently after the Treaty of Lisbon came into force are applied to all fields of EU law of the former first pillar. As a result, state liability in damages can be applied under the same conditions in all spheres of EU law of the former third pillar. There is no isolated second pillar (Common Foreign and Security Policy) after the Treaty of Lisbon came into force. Still, the specific of this pillar has remained, this field of EU policy is regulated under the provisions of the amended EU Treaty: the legislative powers of EU institutions are different, no legislative legal acts are being enacted. Consequently, the provisions of the EU Treaty, particularly related to Common Foreign and Security Policy, are not analysed in this study.

[2] Civil Code of the Republic of Lithuania. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77; Nr. 80; Nr. 82.

[3] Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal,* C 2007, No. 306–1.

The purpose of the study

The purpose of this study is to analyse state liability in damages comprehensively and thoroughly, disclose crucial theoretical and practical problems and determine, whether the right of individual to claim compensation from the state, which has infringed EU law, is not restricted.

The goals of the study:

1) To define the meaning of the term „individual", which is entitled to compensation from the state, submit the conception of state liability in EU law, analyse the relationship between state liability in damages and state liability to the European Union and direct effect of EU law.

2) To disclose the relationship between state liability in damages and state responsibility for internationally wrongful acts and EU non-contractual liability.

3) To examine the breach of EU law integrated in order to distinguish the elements of such a breach, which could be helpful to determine the content of the breach of EU law and establish, what public authorities can cause harm to individual and what commitment of the state, stemming from EU law, can be breached.

4) To examine the content of conditions for liability, which were established by the Court in order to find out, whether these conditions for liability do not restrict the right of individual to receive compensation.

5) To examine, how state liability in damages should be applied in national courts, ascertain, whether the principles of effectiveness and equivalence safeguard that individual would be able to make use of his right to get the recovery of damage.

6) To disclose the application of state liability in damages in national courts of France, United Kingdom, Germany and Austria, identify most important problems, which individual can be faced with when claiming the recovery of damage from the state.

7) To analyse the application of state liability in damages in Lithuania, establish, which national courts should be competent to hear such cases, submit proposals for the legislator, what valid legal acts should be amended in such a case, submit proposals for Lithuanian courts, how the conditions for liability should be applied in practice in order not to restrict the right of individual to obtain compensation, distinguish main national substantive and procedural rules, which should be applied when hearing such cases of the recovery of damage.

Academic novelty and practical significance of the study

The subject matter of this study is relevant in both, scientific and practical approaches.

It should be stressed that foreign legal authors pay sufficient attention to the issues of state liability in damages. However, they analyse only particular aspects of this topic, do not relate them and analyse state liability in damages integrated. This allows making a conclusion that theoretical and practical problems of state liability in damages are not sufficiently identified in the foreign legal literature. Therefore, the research of this sphere is important.

Lithuanian legal authors examine state liability in damages very narrowly, this analysis is related only to the topic of state liability in damages for the acts of the courts of last instance. Thus the problems of interpretation and application of state liability in damages are not identified, the methods of their resolution are also not clear. From the point of view of Lithuanian legal science, this study for the very first time thoroughly and comprehensively analyses state liability in damages, submits particular suggestions, how Lithuanian courts should deal with the cases of state liability in damages, what Lithuanian legal acts should be amended for this purpose.

This study for the very first time comprehensively and systematically examines these issues of state liability in damages: defines, who is entitled to compensation from the state, what the concept of state liability under EU law is, what the relationship between state liability in damages and state liability to the European Union, direct effect of EU law, EU non-contractual liability and state responsibility for internationally wrongful acts is, integrated analyses the breach of EU law, distinguishes the elements of such a breach, analyses the content of conditions for liability, explores, how state liability in damages should be applied in national courts, what the content of the principles of effectiveness and equivalence is, how state liability in damages is applied in France, United Kingdom, Germany, Austria and in the national courts of Lithuania, establishes, what Lithuanian courts should be competent to hear such cases, submits proposals for legislator, what valid legal acts should be amended in such a case, submits proposals for Lithuanian courts considering the application of conditions for liability, distinguishes main national substantive and procedural legal norms, which must comply with the principles of effectiveness and equivalence and which should be applied when hearing these cases of the recovery of damage.

The study can also be useful for law developers, those who are responsible to implement it, for scientists, who intend to explore particular theoretical and practical aspects of state liability in damages.

Statements to be defended:

1. Both decision of the Court, stating that member state has infringed its obligations, stemming from the Treaty, and direct effect of EU legal norm could be helpful for individual to make use of his right to compensation in the national court.

2. The decision of international court, stating that a state has infringed its obligation, stemming from international treaty, which was concluded by the European Union and which therefore is integral part of EU law, could be helpful for individual to make use of his right to compensation in the national court. In case EU law is breached by common actions of the public authority of a member state and the institutions of the EU, EU non-contractual liability should be considered as supplementary remedy, which could be used by individual in case the national court has already solved the question of the recovery of damage from the member state.

3. The breach of EU law is a complex category, which consists of two elements: actions of public authority could be considered as actions of the state under EU law and the breach of obligation, stemming from EU law. Having proved these elements of the breach, the conditions for state liability in damages can be applied.

4. Requirement to prove sufficiently serious breach of EU law restricts the right of individual to obtain compensation.

5. National courts, dealing with the cases of state liability in damages, are not absolutely independent. They have to take into consideration the principles of effectiveness and equivalence, the application of which is sufficient and safeguard that individual would be able to make use of his right to obtain compensation.

6. In order to safeguard the right of individual to make use of his right to get compensation, national courts competent to hear cases of liability of the state of Lithuania in damages for the breach of EU law, should be appointed. It is also essential to safeguard that Lithuanian courts should apply the conditions for liability established by the Court (considering that damage suffered is the condition for liability as well) less stringent, take into consideration the principles of effectiveness and equivalence.

The sources of the study and their research

The sources of the study can be distinguished into these groups: the practice of the Court, the practice of Lithuanian and other selected member states courts, the practice of international courts, EU, international and national legal norms, legal doctrine.

The main source of this study is the practice of the Court, which is invoked in all parts of the study. The practice of the Court was the most important

source of the research when examining the concept of state liability under EU law, the relationship between state liability in damages with state liability to the European Union, direct effect of EU law, EU non-contractual liability and state responsibility for internationally wrongful acts, the elements of the breach of EU law, the conditions for liability, the principles of effectiveness and equivalence. Foreign legal doctrine, which examines particular aspects of state liability in damages, is also important source of this study. Other legal sources are taken into reference in the other parts of this study: analysing the relationship between state liability and state responsibility for internationally wrongful acts – Draft Articles of State Responsibility – prepared by the United Nations International Law Commission[4], practice of international courts, analysing state liability in damages in other selected member states and Lithuania – national legal norms and the practice of national courts, foreign and Lithuanian legal doctrine.

It should be stressed that state liability in damages is analysed very narrowly in Lithuanian legal doctrine. Consequently, there is a lack of scientific studies concerning this topic. Some aspects of state liability in damages are being distinguished in the doctoral dissertation of S. Selelionytė-Drukteinienė „Trends in the Development of the State Liability in Tort“, scientific articles of V. Mizaras, V. Valančius, R. Valutytė, M. Šeškauskis. The topic of state responsibility for internationally wrongful acts is examined in books „International Law“ (V. Vadapalas), „Problems of responsibility in international law“ (P. Kūris), however, the relationship between state liability in damages and state responsibility for internationally wrongful acts are not examined.

Foreign legal doctrine pays a lot of attention to various aspects of state liability in damages. Nevertheless, there is no comprehensive and integrated scientific research on this topic by limiting the analysis to scientific articles. Therefore, the bigger part of the analysis in this sphere is executed fragmentary. Legal doctrine does not analyse, who is entitled to compensation, what the concept of state liability under EU law is. Analysing state liability to the European Union, legal authors (for instance, J. Ibanez, K. Lenaerts, D. Arts, I. Maselis, A. Wenneras, T. C. Hartley) pay attention only to the application of this type of liability and not the relationship between state liability in damages and state liability to the European Union. Although direct effect of EU law is broadly examined, only some others (as S. Prechal) states, what the relationship between direct effect of EU law and state liability in damages is.

The topic of state responsibility for internationally wrongful acts is examined by many foreign legal scientists. This study is based on the legal

[4] Draft articles on responsibility of states for internationally wrongful acts, with commentaries. [interactive]. [viewed 2009-03-25]. http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/-english/-commentaries/9_6_2001.pdf.

works of D. J. Harris, A. Gattini, M. Dixon, J. Crawford, I. Brownlie, K. Zemanek, M. Bedjaoui, R. Wolfrum, S. Thompsen, B. Simma. Still it has to be mentioned that all these authors analyse only state responsibility for internationally wrongful acts and not the relationship between this type of liability and state liability in damages for. Some aspects of the relationship between state liability in damages and state responsibility for internationally wrongful acts are mentioned by G. Conway, P. Gasparon. However, even their research is not comprehensive, a thorough analysis is missing. Many legal authors (for instance C. B. Moniz, Ch. Hilson, K. and V. van Themaat, T. Tridimas, P. Craig and G. de Burca), who examine EU non-contractual liability, do not mention the relationship between EU non-contractual liability and state liability in damages or only distinguish the main similarities and differences between these two sort of liability.

The topic of state liability in damages in case EU law is breached by the courts of last instance raises much attention of foreign legal authors such as Ch. Timmermans, C. D. Classen, G. Anagnostaras, J. Pfander, M. Breuer, P. Wattel, B. Beutler, J. Komarek, M. Ruffert. Notwithstanding this, legal doctrine does not solve the peculiarities of state liability in damages in case EU law is breached by other public authorities. It must be mentioned that the analysis of commitments stemming from EU law, is very narrow and limited only to non-implementation of directives, incorrect or belated implementation of directives.

The conditions for liability attract much attention of legal authors (for instance, P. Oliver, Ch. Hilson, F. Smith, L. Woods, T. Tridimas, W. van Gerven, A. Barav, G. Betlem, R. Rebhahn, H. Toner, G. Anagnostaras), but this research is more or less restricted to the analysis of particular conditions for liability and do not examine them integrated in the context of other conditions for liability.

It should be emphasized that legal authors (for example, C. Kilpatrick, M. Dougan, A. Ward, F. Becker, A. Accetto) usually examine, how the rights of individual should be protected in national courts, but do not analyse how individual can make use of his right to get compensation in case the state breaches EU law. The research of the content of the principles of effectiveness and equivalence is missing as well. The application of state liability in damages in particular member states is analysed episodically and is to the bigger part limited to research of the topic how state liability for the breach of national law is applied.

Approval of the research results

The basic results of the study have been published in the scientific journals *Jurisprudence* and *Social Sciences Studies:* „Member states liability in damages caused to private parties for breaches of the law of the European Community:

the origin, the conception and the conditions“ (*Jurisprudence*), „Peculiarities of the application of non-contractual liability of the European Community and the relationship with member states liability in damages caused to private parties“ (*Jurisprudence*) and „The reparation of damages caused to a private party by breaches of European Community law for which a member state can be held responsible“ (*Social Sciences Studies*). The study has been discussed at the department of European Union law of the Law Faculty of Mykolas Romeris University.

The author of this study exchanged and broadened her knowledge in this field of scientific research in the traineeship at the University of Kiel (Germany) on March 5th–March 31st, 2007. The results of the research were discussed in the scientific conference „The impact of the European Union on democratic consolidation in Eastern Europe“ in Freiburg (Germany) on August 25th–29th, 2008, where the author of this study presented the paper „The conditions of member states liability in damages caused to private parties for breaches of the law of the European Community“. The author has also exchanged her knowledge concerning this research during Erasmus studies at the University of Vienna (Austria) on March 2nd–May 31st, 2009. After the completion of these studies the scientific paper „The principle of member state‘s liability for the breach of Community law – legal basis, requirements and recent developments in the ECJ case law“ was prepared and presented.

Structure of the study

This study consists of the introduction, six parts, conclusions and suggestions, the list of literature and the list of scientific publications of the author.

The first part of this study deals with essential issues of state liability in damages, which are important for particular topics, analysed in the other parts of the study. Firstly, it is determined, who has a right to obtain compensation from the state. After that the concept of state liability in EU law is analysed by stating that state liability in EU law comprises state liability in damages and state liability to EU. Therefore, the relationship between state liability in damages and state liability to EU is examined by stressing that this relationship is important for the application of conditions for state liability in damages. Further on the origin of state liability in damages is disclosed, the most important reasons for the formulation of state liability in damages in the practice of the Court are being determined. Lastly, the relationship between state liability in damages and direct effect of EU law is discussed: how conditions for liability must be applied in case the norm of EU law is directly effective, whether state liability in damages is the alternative remedy.

The second part of the study is designated for the analysis of the relationship between state liability in damages and other types of liability – state res-

ponsibility for internationally wrongful acts and EU non-contractual liability. It is indicated that elements of the breach of international obligation of the state, as they are understood for the purpose of application of state responsibility for internationally wrongful acts, can be helpful to establish and define the elements of the breach of EU law. The analysis goes on further by examining in what particular cases both state liability in damages and state responsibility for internationally wrongful acts can arise, how conditions for state liability in damages can be proved in this situation. The impact of the practice of the Court in EU non-contractual liability cases to conditions for state liability is also revealed. The analysis also provides the disclosure of situations, when individual can suffer damage because of the breach of EU law executed by common actions both of the state and EU itself, distinguishes most important problems, which can be faced with in on such an occasion.

The third part of this study deals with the elements of the breach of EU law. It is distinguished that the breach of EU law is a complex category, which consists of two elements: firstly, actions of the state and, secondly, the infringement of the obligation, stemming from EU law. Taking into consideration this, both elements of the breach of EU law are being examined. The concept of public authority is submitted, the criteria, which help to describe the public authority, are distinguished. The topic of state liability in damages for actions of the legislative and the executive is analysed. The peculiarities of state liability in damages for actions of the judiciary are provided. It is discussed what other public authorities, for whose actions a state can be found liable, can make damage to individual. Lastly, the research goes on with the analysis of the concept of obligation, stemming from EU law, by stressing that state liability in damages can be applied independent of what obligation, stemming from EU law, was breached by the state.

In **the fourth part** of the study the content of conditions for state liability in damages is analysed by examining, how these conditions for liability elaborated in the Court's jurisprudence, whether the Court has a duty to safeguard the proper interpretation of these conditions for liability. Further on the content of all conditions for liability is being examined seeking to find out, whether these conditions for liability do not restrict the right of individual to receive compensation from the state. Lastly, it is discussed, whether the conditions for liability, formulated by the Court, can be considered as minimal requirements for the recovery of damages in national courts.

The research represented in **the fifth part** of the study is intended to disclose the application of state liability in damages in national courts. The role of national courts dealing with state liability cases is analysed, the content of the principles of effectiveness and equivalence, which must be applied by national courts when dealing with the cases of state liability in damages, is disclosed.

The analysis presented in this part also intends to distinguish, what national legal norms must be applied by national courts competent to solve the issues of state liability in damages. Lastly, it is discussed, whether application of the principles of effectiveness and equivalence safeguards that the damage suffered by individual should be recovered.

The sixth part of the study deals with application of state liability in damages in selected EU member states – France, United Kingdom, Germany and Austria, reveals, what main problems individual seeking compensation from the state can face. The research also shows, how state liability in damages must be applied in Lithuanian courts, what national courts should be competent to hear such cases. It is also being examined how conditions for liability, formulated by the Court, must be applied in Lithuanian courts, what the relationship between conditions for liability established by the Court and the conditions for liability according to articles 6.271 and 6.272 of the Civil Code of the Republic of Lithuania is, what national legal norms, which can not contradict the principles of effectiveness and equivalence, should be applied Lithuanian courts when solving the issue of state liability for the breach of EU law.

Methodology of the study

The main methods used in this study are: logical-analytical, systemical analysis, teleological, comparative, historical, analysis of the cases, linguistic, collection and analysis of data.

Logical-analytical method. This method is important for submission of the concept of state liability in damages, analysing the concept of state liability under EU law, examining the influence, which state liability to the European Union and direct effect of EU law have upon state liability in damages, distinguishing cases when both state liability in damages and state responsibility for internationally wrongful acts is possible, analysing, when individual can suffer damage from common actions of public authorities of the state and institutions of the EU. This method is also important for the analysis of the elements of the breach of EU law, the content of conditions for liability, the principles of effectiveness and equivalence. Logical-analytical method helped to examine the practice of the Court, international courts, national courts of selected member states and Lithuanian courts, EU, international and national legal acts, legal doctrine. The practice of the abovementioned courts, norms of legal acts and opinions expressed in legal doctrine are assessed critically (agreeing or not agreeing with them), by proposing one approach or another for the resolution of particular issue. In the very general meaning, this method helped to compose the structure of this study, submit conclusions and suggestions.

Method of systemical analysis helped to formulate the subject matter of this study, unify separate parts of the study to integral structure. This method is used to analyse problems, which cannot be examined separately and stressing that the interrelationships of these problems must be exercised: state liability in damages is investigated as integral concept, which comprises not only application of state liability in damages is national courts, but interpretation of the content of elements of the breach of EU law, conditions for liability, principles of effectiveness and equivalence. The relationship between state liability in damages with state liability to the European Union, direct effect of EU law, state responsibility for internationally wrongful acts and EU non-contractual liability is examined with the help of this method as well.

Teleological method is used for disclosure of the aim the Court had for the formulation of conditions for liability, what the real content of these conditions for liability is, how these conditions for liability should be applied in national courts, how elements of the breach of international obligations of the state could be useful for the analysis of the elements of the breach of EU law, how the practice of the Court in EU non-contractual liability cases influences the interpretation and application of state liability in damages. This method also helped to analyse decisions of the Court, international courts, selected member states courts and Lithuanian courts, EU, international and national legal norms, disclose their real meaning.

Comparative method is applied for the analysis of the relationship between state liability in damages and state liability to the European Union, direct effect of EU law, state responsibility for internationally wrongful acts and EU non-contractual liability. This method was also useful for the examination of the practice of selected member states courts and Lithuanian courts.

Historical method is applied for the analysis of the development of state liability in damages, the change of conditions for liability in the practice of the Court. This method helped to reveal reasons, which determined the formulation of conditions for liability as well.

Method of analysis of cases was applied in this study for examination of the practice of the Court, international courts, French, United Kingdom, German, Austrian and Lithuanian courts.

Linguistic method is important for the interpretation of the sources used in this study (practice of courts, legal doctrine and legal norms) according to the rules of grammar, syntax (the composition of cases), punctuation and other language rules.

The method of collection and analysis of data helped to collect the relevant literature with the help of library funds in Lithuania and foreign countries, internet data bases and summarise it.

CONCLUSSIONS AND SUGGESTIONS

Having summarised the results of the study, these conclusions can be drawn:

1. The research showed that after the Court declared that the state had infringed its obligations stemming from the Treaty, the second condition for state liability in damages should be met without any other measures of substantiation – the breach would be considered as sufficiently serious *per se*. State liability in damages should be considered as supplementary legal remedy in the national court. Having stated that direct effect of EU law is not an effective remedy, individual should be able to claim the recovery of damage from the state. In such a case, individual should be dispensed from obligation to prove the first condition for state liability in damages – that the EU legal norm breached was intended to confer rights on individual.

2. The research showed that in case the international court declares that a member state has infringed its obligations, stemming from international treaty, which was concluded by the European Union and which therefore is an integral part of EU law, individual, claiming compensation from the state, should not have a duty to prove the second condition for liability – that the breach was sufficiently serious. In case individual suffers damage from the common actions of the public authority of the state and institution of the EU, EU non-contractual liability should be considered as supplementary remedy, which could only be used after the national court has already resolved the question of the recovery of damage from the state. Individual could not claim the same sum of damage from the EU and the state – individual could not get unjust enrichment. In case public authority of the state, when committing the breach, was under control of the institution of the EU and therefore had no discretion (or had only limited discretion) or did not know that EU legal act was enacted unlawfully, state liability in damages should not arise – only EU non-contractual should be applicable.

3. The research has showed that the elements of the breach of international obligation of the state, as they are understood for the purpose of application of state responsibility for internationally wrongful acts, can be helpful for stating and defining the elements of the breach of EU law – to prove that actions of the public authority can be attributable to the state under EU law and that the obligation of the state, stemming from EU law, was breached. Individual is entitled to compensation irrespective of what public authority (with particular exception of acts of the judiciary) breached the obligation of the state, stemming from EU law, and what obligation of the state was breached. The abovementioned elements of the breach of EU law should be applied as cumulative. Having proved

that both these elements are satisfied, the conditions for state liability in damages can be applied.

4. The research has showed that the first condition for state liability in damages (legal norm of EU law breached was intended to confer rights on individual) and the third condition for state liability in damages (direct causal link between the breach and the damage suffered) do not restrict the right of individual to claim compensation from the state. Requirement to prove the sufficiently serious breach (the second condition for state liability in damages) restricts the right of individual to claim compensation. Damage should be considered as mandatory condition for state liability in damages as well, supposed that this condition for liability does not restrict the right of individual to claim compensation.

5. The principles of effectiveness and equivalence oblige national courts to apply national legal norms in such a way these legal norms do not make it difficult or virtually impossible to obtain reparation from the state. National legal norms should be equally applied in both situations – irrespectively of whether the state has breached EU or national law. When dealing with cases of the recovery of damages from the state, which has infringed EU law, national courts could also apply legal norms, which are more favourable for individual claiming compensation, than these, which are applicable for the recovery of damage for the breaches of national law. The application of the principles of effectiveness and equivalence is sufficient and safeguards that individual would be able to make use of his right to the recovery of damage.

6. The analysis of the practice of national courts of other chosen member states – France, United Kingdom, Germany and Austria – has showed that the principle issue is to safeguard that individual would be able to obtain reparation from the state in case EU law is breached by any public authority (with a particular exception of the judiciary) by applying the second condition for liability – sufficiently serious breach – flexibly. Taking into consideration the fact that Lithuanian courts have just started to form the practice in the cases of state liability in damages for the breach of EU law and seeking to guarantee that individual could properly make use of his right to receive compensation: firstly, Lithuanian courts competent to deal with these cases should be appointed; secondly, it has to be secured that conditions for liability, established by the Court (considering that damage is a mandatory condition for liability as well) should be applied flexibly; thirdly, national substantive and procedural legal norms should be applied taking into consideration the principles of effectiveness and equivalence.

Taken into consideration the abovementioned conclusions, these suggestions for Lithuanian courts can be proposed:

1. If the Court has previously stated that Lithuania had breached its obligations, stemming from the Treaty, individual should be dispensed from obligation to prove that the breach of EU law was sufficiently serious. If it is established that the legal norm of EU law breached is directly effective, individual would be able to claim compensation from Lithuania in case he has previously made use of direct effect of such a norm. In case the legal norm of EU law breached is directly effective, individual would not have to prove that this legal norm intended to confer him a right. In case the legal norm of EU law breached is not directly effective, individual should be able to make use of his right to claim compensation at once.

2. If the international court previously declared that Lithuania had infringed its obligations, stemming from international treaty, which was concluded by the European Union and which therefore is the integral part of the EU law, individual should be dispensed of obligation to prove that the breach was sufficiently serious. If it is established that individual has suffered damage from the common actions of the public authorities of Lithuania and the institutions of the EU, firstly, it should be assessed, whether public authority of Lithuania could act without any restraint, if it was controlled by institution of the EU, whether it had information that the legal act of the EU was adopted illegaly. In case it is established that public authority of Lithuania could not act freely, was controlled by the institution of the EU or did not have information that the legal act of the EU was adopted illegally, liability of Lithuania in damages should not be applicable. Having found out that Lithuania is also liable in damages, it should be very carefully assessed, what particular actions of the public authority of Lithuania have caused damage to individual and only after that solve the question of the recovery of damages from the state of Lithuania.

3. When dealing with the cases of state liability in damages, account must be taken to the fact that the breach of EU law is a complex category, consisting of two elements: actions of the state under EU law and breach of the state's obligation, stemming from EU law. When interpreting the first element, it should be taken into consideration that only actions of public authorities could be considered as actions of the state. The concept „public authority", used in the practice of the Court, should be interpreted broadly and comprise not only public authorities as they are understood according to article 6.271 of the Civil Code of the Republic of Lithuania, but the courts of last instance as well. In case it is not clear, whether a particular subject could be considered as public authority, it should be defined according to functional and regulatory criteria. It should also be safeguarded that individual could receive compensation irrespectively of what obligation of the state of Lithuania, stemming from EU law, was breached. Having stated that both elements of the breach are satisfied, it would be possible to apply the conditions for liability.

4. When dealing with the cases of state liability in damages, the conditions for liability established in the practice of the Court should be applied. Firstly, the legal norm of EU law breached was intended to confer rights on individual. Secondly, the breach is sufficiently serious. Thirdly, there is a direct causal link between the breach and the damage. Fourthly, individual has incurred particular damage. When assessing the first condition for liability, the content of the legal norm of EU should be interpreted. When assessing the second condition for liability, it should be purposeful to uphold the view, that in case public authority of Lithuania (except the court of last instance), which committed the breach of EU law, enjoyed a limited margin of discretion or enjoyed no discretion at all, the breach should be considered as sufficiently serious *per se*. If the public authority of Lithuania (except the court of last instance), which committed the breach of EU law, enjoyed a wide margin of discretion, the other criteria determining sufficiently serious breach should have to be taken into consideration. If EU law is breached by the court of last instance, the abovementioned criterion of the margin of discretion is not applicable. The most important criteria applicable in case EU law is breached by the court of last instance is whether the error of law was excusable or inexcusable, the clarity and precision of the rule breached, it should also be possible to take into consideration, whether the court of last instance did not comply with the duty imposed on it by the part 3 of article 267 of the Treaty. All criteria determining sufficiently serious breach, with the exception of the margin of discretion enjoyed by the public authority of Lithuania, should be applied alternatively; it could also be possible to pay regard to other criteria than those formulated by the Court, for instance, the decision of the Court enacted according to article 260 of the Treaty, is not followed, the application of particular legal norm by public authorities of other member states is not taken into consideration, the position of EU institutions is not taken into account, etc. As the third condition for liability is only rarely interpreted by the Court, direct causal link between the breach and the damage should be also assessed according to the norms of Lithuanian legal acts, which could not contradict the principles of effectiveness and equivalence. Assessing the fourth condition for liability – damage incurred by individual, the content of this condition for liability should be determined, taking into consideration the clarifications of the Court, according to the norms of Lithuanian legal acts, which could not contradict the principles of effectiveness and equivalence.

5. When dealing with the cases of state liability in damages, legal norms of the Civil Code of the Republic of Lithuania, regulating the amount, sort of damage, limitation periods, legal norms of the Code of the Civil Procedure and the Law on Proceeding of Administrative Cases of the Republic of Lithuania, regulating the rules of evidence should be applied. These legal norms should not contradict the principles of effectiveness and equivalence. The limitation

period of three years, established in part 8 of article 1.125 of the Civil Code of the Republic of Lithuania should be applicable to these cases. The state of Lithuania should be considered as proper defendant in such cases, it should be represented by the public authority, which caused damage to individual.

6. If Supreme Administrative Court of Lithuania breaches EU law, such cases should be dealt with by common competence – district – courts. District courts should hear these cases as first instance courts according to the Code of the Civil Procedure of the Republic of Lithuania. If EU law is breached by common competence last instance courts or other public authorities, these cases should be dealt with by administrative district courts according to the Law on Proceeding of Administrative Cases of the Republic of Lithuania. Administrative district courts should hear these cases as first instance courts. Both decisions of district courts and administrative district courts in such cases could be appealed against as ordinarily.

According to the abovementioned conclusions, these main amendments of legal acts are suggested:

1. In order to implement the duty of a state to appoint national courts competent to hear claims of the recovery of damage in case EU law is breached, articles 15 and 18 of the Law on Proceeding of Administrative Cases of the Republic of Lithuania should be supplemented:

1.1. To supplement part 1 of article 15 with subsections 14 and 15, indicating:

„14) for the recovery of damage made in case European Union law is infringed by public authorities as they are understood in article 6.271 of the Civil Code of the Republic of Lithuania;

15) for the recovery of damage made in case European Union law is infringed by the common competence last instance courts.“

1.2. To supplement part 2 of article 18 with subsections 10 and 11, indicating:

„10) for the recovery of damage made in case European Union law is infringed by public authorities as they are understood in article 6.271 of the Civil Code of the Republic of Lithuania;

11) for the recovery of damage made in case European Union law is infringed by the common competence last instance courts.“

2. Seeking to implement the duty imposed by the Court on a state to appoint courts, competent to hear claims of the recovery of damage made in case EU law is infringed, article 27 of the Code of the the Civil Procedure of the Republic of Lithuania should be supplemented with new subsection 9 (former subsection 9 should have to be considered as subsection 10), indicating:

„9) for the recovery of damage made in case European Union law is infringed by the Lithuanian supreme administrative court.“

LIST OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS

LIST OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF DISSERTATION

1. Vaitkevičiūtė A. Member states liability in damages caused to private parties for breaches of the law of the European Community: the origin, the conception and the conditions. *Jurisprudence*. 2007, 7(97): 64–74.
2. Vaitkevičiūtė A. Peculiarities of the application of non-contractual liability of the European Community and the relationship with member states liability in damages caused to private parties. *Jurisprudence*. 2008, 49(106): 18–27.
3. Vaitkevičiūtė A. The reparation of damages caused to a private party by breaches of European Community law for which a member state can be held responsible. *Social Sciences Studies*. 2009, 2(2): 157–173.

OTHER SCIENTIFIC PUBLICATIONS

1. Vaitkevičiūtė A. The prohibition of non-fiscal export restrictions in the common market of the European Union. *Jurisprudence*. 2006, 10(88): 49–57.
2. Vaitkevičiūtė A. The prohibition of non-fiscal export restrictions in the common market of the European Community. *Jurist*. 2006, 3: 29–35.

REPORTS ON THE TOPIC OF DISSERTATION AT SCIENTIFIC CONFERENCES

Report on the topic „The Conditions of Member States Liability in Damages Caused to Private Parties for Breaches of the Law of the European Community“ in the scientific conference „The Impact of the European Union on Democratic Consolidation in Eastern Europe“ in Freiburg (Germany) on August 25–29, 2008.

OTHER SCIENTIFIC RESEARCHES ON THE TOPIC OF DISSERTATION

During Erasmus studies at the University of Vienna (Austria) on March 2–May 31, 2009 the scientific research was completed and the paper on the topic „The Principle of Member State‘s Liability for the Breach of Community Law – Legal Basis, Requirements and Recent Developments in the ECJ Case Law“ presented.

CURRICULUM VITAE

Name	Agnė Vaitkevičiūtė
Date of birth	10 10 1981
E-mail	avaitkeviciute@dpk.lt, vaitkeviciute_agne@yahoo.com
EDUCATION	
2000 – 2004	Mykolas Romeris University, Law Faculty, **Bachelor degree in law.**
2004 – 2006	Mykolas Romeris University, Law Faculty, EU law specialization master studies. **Master degree in Law.**
2006 – to date	Doctoral student at Mykolas Romeris University, Law Faculty, Department of EU law.
PROFESSIONAL EXPERIENCE	
2004-04-01 – 2004-11-19	Lawyer at the Joint Stock Company Mokesčių ekspertų biuras.
2004-11-29 – 2006-03-14	Specialist at Legal division of the State Road Transport Inspectorate under the Ministry of Transport and Communications of the Republic of Lithuania.
2006-02-08 – to date	Lecturer at Mykolas Romeris University, Law Faculty, EU Law Department.
2006-03-15 – to date	Chief Officer of Legal division of the Insurance Supervisory Commission of the Republic of Lithuania.
LANGUAGES	Lithuanian (mother tongue). Foreign languages: English, German, Russian.
OTHER ACTIVITIES	Together with the attorney at law Rolandas Misius published compact disc „Documents of the activities of companies“. While working at the Insurance Supervisory Commission of the Republic of Lithuania delivered lectures for insurance brokers on various EU law topics. Lecturer for Insurance law at Vilnius Business College in 2008.

Agnė Vaitkevičiūtė

VALSTYBIŲ NARIŲ ATSAKOMYBĖ UŽ ŽALĄ PAŽEIDUS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĘ

Santrauka

Problematika ir darbo aktualumas

Kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė, prisiimdama pareigas pagal Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – Sutartis)[1], privalo laikytis ne tik pirminės, bet ir antrinės ES teisės nuostatų. Praktikoje dažna situacija, kai valstybė narė pažeidžia ES teisę – nesilaiko Sutarties, reglamento, neįgyvendina direktyvos, pavėluotai ar netinkamai ją įgyvendina, kitaip pažeidžia ES teisę. Atsižvelgiant į tai, gali kilti ne tik vienos valstybės narės atsakomybė kitoms valstybėms narėms ir pačiai ES (toliau – valstybės atsakomybė Europos Sąjungai), bet taip pat ir valstybės narės atsakomybė asmeniui atlyginti dėl tokio ES teisės pažeidimo patirtą žalą.

Valstybių narių atsakomybė už žalą pažeidus ES teisę (toliau – valstybės atsakomybė už žalą) Sutartyje nereglamentuota. Galimybę taikyti šią atsakomybės rūšį nustatė Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – Teismas) savo praktikoje pažymėdamas, jog valstybė narė, pažeidusi ES teisę ir taip padariusi žalos asmeniui, turi pareigą atlyginti šią žalą vadovaudamasi nacionalinės teisės normomis. Teismui suformulavus valstybės atsakomybės už žalą sąlygas (toliau – atsakomybės sąlygos) atsirado bendri reikalavimai, kurių nuo šiol nacionaliniai teismai turėjo laikytis. Nepaisant to, nacionaliniai teismai susidūrė su problema, kaip šias sąlygas reikėtų aiškinti ir taikyti praktikoje. Ypatingai daug problemų praktikoje kėlė ir vis dar kelia antroji atsakomybės sąlyga – pažeidimo pakankamas akivaizdumas – kadangi ją asmeniui įrodyti labai sunku. Nacionaliniams teismams taikant atsakomybės sąlygas taip, kaip jos aiškinamos Teismo praktikoje, sudaromas pagrindas valstybei išvengti atsakomybės ir riboti asmens teisę į žalos atlyginimą.

Valstybės atsakomybė už žalą – sudėtinė sąvoka, apimanti ne tik atsakomybės sąlygų aiškinimą ir taikymą nacionaliniuose teismuose. Taikant šią atsakomybės rūšį, taip pat būtina nustatyti, kas turi teisę į žalos atlyginimą, kokie yra ES teisės pažeidimo elementai, kaip taikyti efektyvumo ir veiksmingumo principus. Tai sąlygoja daugelį kitų teorinių ir praktinių problemų, kurias būtina atsakingai ištirti ir kurios Teismo praktikoje nėra išsamiai atskleistos.

[1] Konsoliduota Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, C 2008, Nr. 115–1.

Pažymėtina, kad valstybės atsakomybei už žalą įtakos turi ir valstybės atsakomybė Europos Sąjungai, ES teisės tiesioginis veikimas, valstybės atsakomybė už tarptautinės teisės pažeidimus, ES deliktinė atsakomybė, kuri taikoma tuo atveju, jei žalos asmeniui pažeisdamos ES teisę padaro ES institucijos. Nagrinėjant valstybės atsakomybės už žalą ir valstybės atsakomybės Europos Sąjungai santykį, gali kilti problemų nustatant, kaip asmuo, reikalaujantis žalos atlyginimo teisme, gali pasinaudoti Teismo sprendimu, konstatuojančiu, kad valstybė narė nevykdė pareigų, kylančių iš Sutarties. Dar vienas aktualus ir probleminis aspektas – kaip asmuo, reikalaujantis žalos iš valstybės atlyginimo, gali pasinaudoti ES teisės tiesioginiu veikimu, ar valstybės atsakomybė už žalą yra alternatyvi, ar papildoma asmens teisių gynybos priemonė nacionaliniame teisme. Ne mažiau probleminis ir valstybės atsakomybės už žalą ryšys su valstybės atsakomybe už tarptautinės teisės pažeidimus, kurį pabrėžė Teismas savo praktikoje, tačiau kuris kol kas nėra visai aiškus.

Aktualūs ir kiti praktikoje problemų galintys sukelti klausimai – atvejai, kuomet galima taikyti tiek valstybės atsakomybę už žalą, tiek valstybės atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus, situacijos, kuomet žalos asmuo patiria dėl bendrų valstybės narės ir ES institucijos veiksmų.

Kitų pasirinktų bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos valstybių narių, tokių kaip Prancūzija, Jungtinė Karalystė, Vokietija ir Austrija, teismų praktika patvirtina, kad valstybės atsakomybės už žalą taikymas gali sukelti praktinių problemų asmeniui pasinaudoti teise į žalos atlyginimą. Atsižvelgiant į tai, darbe analizuojama problematika labai aktuali Lietuvos teismams, kurie tik pradėjo formuoti praktiką valstybės atsakomybės už žalą bylose. Todėl būtina nustatyti, kokie Lietuvos teismai galėtų nagrinėti šias bylas, kaip Lietuvos teismai turėtų taikyti Teismo suformuluotas atsakomybės sąlygas, vertinti nacionalinės teisės normų atitiktį efektyvumo ir veiksmingumo principams.

Atsižvelgiant į tai, kas pirmiau išdėstyta, darytina išvada, jog šiame darbe atliekamas tyrimas sprendžia daugelį problemų, kurios yra neabejotinai aktualios.

Tyrimo objektas

Šio darbo tyrimo objektas – valstybės atsakomybė už žalą.

Pažymėtina, kad valstybės atsakomybė Europos Sąjungai, ES teisės tiesioginis veikimas, valstybės atsakomybė už tarptautinės teisės pažeidimus ir ES deliktinė atsakomybė šiame darbe tiriami tiek, kiek būtina atskleisti jų santykį su valstybės atsakomybe už žalą. Valstybės atsakomybė pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kaip specifinė valstybės atsakomybės rūšis, šiame darbe nėra nagrinėjama.

Atsižvelgiant į nacionalinių konstitucinių teismų vietą valstybės institucijų sistemoje ir jų atliekamų funkcijų specifiką, šiame darbe nėra analizuojama, ar

valstybės atsakomybė už žalą taip pat galėtų būti taikoma tuo atveju, jei žalos asmuo patirtų dėl konstitucinio teismo veiksmų.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo darbu nėra siekiama atlikti išsamios valstybės atsakomybės už žalą taikymo visų ES valstybių narių nacionaliniuose teismuose analizės. Todėl apsiribojama pasirinktų kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijos valstybių narių, tokių kaip Prancūzijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos ir Austrijos, nacionalinių teismų praktikos tyrimu. Minėtų valstybių narių nacionalinės teisės aktai analizuojami tiek, kiek būtina išsamiam ir visapusiškam darbo objekto atskleidimui.

Valstybės atsakomybė už žalą taikant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[2] 6.271 ir 6.272 straipsnius, šiame darbe analizuojama tiek, kiek būtina išsamiam ir visapusiškam darbo objekto ištyrimui.

Pažymėtina, jog nuo 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojo Lisabonos sutartis, keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį[3]. Konkretūs Lisabonos sutarties pakeitimai svarbūs ir šiame darbe nagrinėjamiems klausimams. Panaikinus trijų ramsčių sistemą, trečiasis ramstis (Policijos ir teismų bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose) perkeltas į Sutarties veikimo sferą. Atsižvelgiant į tai, dabar šio ramsčio klausimai reguliuojami pagal tas pačias nuostatas, kurios anksčiau buvo ir po Lisabonos sutarties įsigaliojimo yra taikomos visiems buvusio pirmojo ramsčio klausimams. Taigi valstybės atsakomybę už žalą nuo šiol vienodomis sąlygomis bus galima taikyti buvusiose trečiojo ramsčio srityse. Nors atskiro antrojo ramsčio – Bendrosios užsienio ir saugumo politikos – po Lisabonos sutarties įsigaliojimo nebebus, jo specifika išliko, minėta ES politikos sritis ir toliau reguliuojama Lisabonos sutartimi pakeistos ES sutarties nuostatomis: skiriasi ES institucijų galios priimant teisės aktus, nėra priimami įstatymo galią turintys teisės aktai. Dėl šių priežasčių ES sutarties nuostatos, ypač, kiek jos susijusios su Bendrąja užsienio ir saugumo politika, šiame darbe nėra analizuojamos.

Darbo tikslas

Šio darbo tikslas – išsamiai ir visapusiškai išnagrinėti valstybės atsakomybę už žalą, atskleisti teorines ir praktines jos taikymo problemas, ir nustatyti, ar asmens teisė į žalos atlyginimą iš valstybės, pažeidusios ES teisę, nėra ribojama.

[2] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77; Nr. 80; Nr. 82.

[3] Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje 2007 m. gruodžio 13 d. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys C* 2007, Nr. 306-1.

Darbo uždaviniai:

1) Apibrėžti, kaip reikėtų suprasti sąvoką „asmuo“ sprendžiant žalos iš valstybės atlyginimo klausimą, pateikti valstybės atsakomybės ES teisėje sampratą, išanalizuoti, koks valstybės atsakomybės už žalą santykis su valstybės atsakomybe Europos Sąjungai ir ES teisės tiesioginiu veikimu.

2) Atskleisti valstybės atsakomybės už žalą santykį su valstybės atsakomybe už tarptautinės teisės pažeidimus ir ES deliktine atsakomybe.

3) Kompleksiškai nagrinėjant ES teisės pažeidimą, ištirti ES teisės pažeidimo elementus, kurie padėtų nustatyti ES teisės pažeidimo turinį, ir konstatuoti, dėl kokių valstybės institucijų veiksmų asmuo patyrė žalos, kokia valstybės pareiga, kylanti iš ES teisės, buvo pažeista.

4) Išnagrinėti Teismo nustatytų valstybės atsakomybės už žalą sąlygų turinį siekiant išsiaiškinti, ar jos neriboja asmens teisės į žalos atlyginimą.

5) Išanalizuoti, kaip valstybės atsakomybė už žalą turi būti taikoma nacionaliniuose teismuose, nustatyti, ar efektyvumo ir veiksmingumo principai užtikrina, kad asmuo galės pasinaudoti teise į žalos atlyginimą.

6) Ištirti, kaip valstybės atsakomybė už žalą taikoma Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje ir Austrijoje, nustatyti pagrindines problemas, su kuriomis gali susidurti asmuo, reikalaujantis žalos iš valstybės atlyginimo.

7) Ištirti, kaip valstybės atsakomybė už žalą taikoma Lietuvoje, kokie teismai turėtų nagrinėti valstybės atsakomybės už žalą bylas, pateikti pasiūlymus įstatymų leidėjui, kokie galiojantys teisės aktai šiuo tikslu turėtų būti pakeisti, pateikti pasiūlymus Lietuvos teismams, kaip reikėtų taikyti Teismo suformuluotas atsakomybės sąlygas, kad asmens teisė į žalos atlyginimą nebūtų ribojama, išskirti pagrindines nacionalinės materialinės ir proceso teisės normas, kurios taikomos nagrinėjant tokias bylas dėl žalos atlyginimo.

Darbo mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė

Darbe nagrinėjama problematika aktuali tiek moksliniu, tiek praktiniu požiūriu.

Pažymėtina, kad užsienio teisės autoriai valstybės atsakomybei už žalą skiria nemažai dėmesio, tačiau paprastai apsiriboja tik atskirų šios atsakomybės rūšies aspektų, nesusiejant jų į visumą, analize, valstybės atsakomybė už žalą nenagrinėjama kompleksiškai. Tai leidžia daryti išvadą, kad valstybės atsakomybės už žalą teorinės ir praktinės problemos užsienio teisės doktrinoje nėra pakankamai identifikuotos, todėl šios srities tyrimai yra svarbūs.

Valstybės atsakomybė už žalą Lietuvos moksle kol kas analizuojama labai siaurai ir yra susijusi tik su valstybės atsakomybės už žalą dėl galutinės instancijos teismų veiksmų problematika. Todėl nėra nustatytos su valstybės atsakomybės už žalą aiškinimu ir taikymu susijusios problemos, nėra aiškūs jų sprendimo būdai. Žvelgiant iš Lietuvos teisės mokslo pozicijų, šiame darbe pirmą

kartą išsamiai ir kompleksiškai nagrinėjama valstybės atsakomybė už žalą, pateikiami pasiūlymai, kaip Lietuvos teismai turėtų spręsti valstybės atsakomybės už žalą bylas, kokie galiojantys teisės aktai šiuo tikslu turėtų būti pakeisti.

Šis darbas naujas tuo, jog jame pirmą kartą išsamiai ir sistemiškai aptariami tokie valstybės atsakomybės už žalą klausimai: apibrėžiama, kas turi teisę į žalos iš valstybės atlyginimą, kokia valstybės atsakomybės ES teisėje samprata, koks valstybės atsakomybės už žalą santykis su valstybės atsakomybe Europos Sąjungai, ES teisės tiesioginiu veikimu, valstybės atsakomybe už tarptautinės teisės pažeidimus ir ES deliktine atsakomybe, kompleksiškai nagrinėjamas ES teisės pažeidimas, išskiriami jo elementai, analizuojamas valstybės atsakomybės už žalą sąlygų turinys, tiriama, kaip valstybės atsakomybė už žalą turi būti taikoma nacionaliniuose teismuose, koks yra efektyvumo ir veiksmingumo principų turinys, nagrinėjama, kaip valstybės atsakomybė už žalą taikoma Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje ir Austrijoje, tiriama, kaip valstybės atsakomybės už žalą klausimai sprendžiami Lietuvoje, analizuojama, kokie Lietuvos teismai turėtų nagrinėti šias bylas, pateikiami pasiūlymai įstatymų leidėjui, kokie galiojantys teisės aktai šiuo tikslu turi būti pakeisti, pateikiami pasiūlymai Lietuvos teismams, kaip reikėtų taikyti Teismo suformuluotas atsakomybės sąlygas, išskiriamos pagrindinės nacionalinės materialinės ir proceso teisės normas, kurios turi neprieštarauti efektyvumo ir veiksmingumo principams, taikytinos nagrinėjant tokias bylas dėl žalos atlyginimo.

Darbas taip pat gali būti naudingas teisės kūrėjams ir taikytojams, mokslininkams, ketinantiems giliau tyrinėti atskirus valstybės atsakomybės už žalą teorinius ir praktinius aspektus.

Darbo ginamieji teiginiai

1. Teismo sprendimas, kuriuo konstatuojama, jog valstybė narė pažeidė pareigas, kylančias iš Sutarties, ir tiesiogiai veikianti ES teisės norma gali padėti asmeniui pasinaudoti teise į žalos atlyginimą nacionaliniame teisme,

2. Tarptautinio teismo sprendimas, konstatuojantis, jog valstybė pažeidė pareigą, kylančią iš tarptautinės sutarties, kurią sudarė Europos Sąjunga ir kuri dėl to yra ES teisinės sistemos sudėtine dalimi, gali padėti asmeniui pasinaudoti teise į žalos atlyginimą nacionaliniame teisme. Jei žalos asmuo patirtų dėl bendrų valstybės narės ir ES institucijos veiksmų, ES deliktinė atsakomybė turėtų būti laikoma papildoma asmens teisių gynybos priemonė, kuria asmuo galėtų pasinaudoti tada, jei nacionalinis teismas išsprendė žalos iš valstybės, pažeidusios ES teisę, atlyginimo klausimą.

3. ES teisės pažeidimas – sudėtinė sąvoka, kurią sudaro du elementai: valstybės institucijos veiksmus galima laikyti valstybės veiksmais pagal ES teisę, ir pareigos, kylančios iš ES teisės, pažeidimas. Nustačius, jog tenkinami

abu ES teisės pažeidimo elementai, galima taikyti valstybės atsakomybės už žalą sąlygas.

4. Reikalavimas įrodyti pakankamai akivaizdų ES teisės pažeidimą riboja asmens teisę į žalos atlyginimą.

5. Nacionaliniai teismai, nagrinėdami valstybės atsakomybės už žalą bylas, nėra visai nepriklausomi. Jie turi atsižvelgti į efektyvumo ir veiksmingumo principus, kurių taikymas nacionaliniuose teismuose yra pakankamas ir užtikrina, kad asmuo galės pasinaudoti teise į žalos atlyginimą.

6. Siekiant užtikrinti, kad asmuo galėtų tinkamai pasinaudoti teise į žalos atlyginimą, būtina paskirti teismus, kurie nagrinėtų bylas dėl žalos iš Lietuvos valstybės, pažeidusios ES teisę, atlyginimo, užtikrinti, kad valstybės atsakomybės už žalą sąlygos, nustatytos Teismo praktikoje (žalą taip pat laikant privaloma atsakomybės sąlyga), būtų taikomos lanksčiai.

Tyrimo šaltiniai ir jų apžvalga

Darbo tyrimo šaltiniai gali būti suskirstyti į tokias grupes: Teismo praktika, Lietuvos, kitų pasirinktų valstybių narių teismų praktika, tarptautinių teismų praktika, ES teisės, tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės aktai, teisės doktrina.

Pagrindinis šio darbo tyrimo šaltinis – Teismo praktika, kuria remtasi visose darbo dalyse. Teismo praktika buvo pagrindinis šaltinis nagrinėjant valstybės atsakomybės ES teisėje sampratą, valstybės atsakomybės už žalą santykį su valstybės atsakomybe Europos Sąjungai, ES deliktine atsakomybe, valstybės atsakomybe už tarptautinės teisės pažeidimus, ES teisės pažeidimo elementus, valstybės atsakomybės už žalą sąlygas, efektyvumo ir veiksmingumo principus. Visame darbe daug dėmesio skiriama ir užsienio teisės doktrinai, kurioje analizuojami įvairūs valstybės atsakomybės už žalą aspektai. Atskirose šio darbo dalyse remiamasi ir kitomis tyrimo šaltinių grupėmis: analizuojant valstybės atsakomybės už žalą santykį su valstybės atsakomybe už tarptautinės teisės pažeidimus – Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos parengtu Valstybių atsakomybės straipsnių projektu (toliau – Straipsnių projektas)[4], tarptautinių teismų praktika, nagrinėjant valstybės atsakomybę kitose pasirinktose valstybėse narėse ir Lietuvoje – nacionalinės teisės normomis ir teismų praktika, užsienio ir Lietuvos teisės doktrina.

Pažymėtina, jog Lietuvos teisės moksle valstybės atsakomybė už žalą analizuojama labai siaurai, trūksta mokslinių tyrimų šioje srityje. Kai kurie nagrinėjamos temos aspektai paminėti S. Selelionytės-Drukteinienės disertacijoje „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos“, išskirti V. Mizaro, V.

[4] Draft articles on responsibility of states for internationally wrongful acts, with commentaries. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-25]. http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

Valančiaus, R. Valutytės, M. Šeškauskio straipsniuose. Valstybės atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus problematika analizuojama knygose „Tarptautinė teisė“ (V. Vadapalas), „Atsakomybės tarptautinėje teisėje problemos“ (P. Kūris), tačiau jose nenagrinėjamas valstybės atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus santykis su valstybės atsakomybe už žalą.

Užsienio teisės doktrinoje atskiriems valstybės atsakomybės už žalą klausimams skiriama nemažai dėmesio. Vis dėlto išsamaus ir kompleksinio mokslinio tyrimo nagrinėjama tema nėra, paprastai apsiribojama moksliniais straipsniais. Todėl didžioji dalis tyrimų šioje srityje atlikti fragmentiškai. Teisės doktrinoje nėra analizuojama asmens, turinčio teisę į žalos atlyginimą sąvoka, valstybės atsakomybės ES teisėje samprata. Nagrinėdami valstybės atsakomybę Europos Sąjungai, teisės autoriai (pavyzdžiui, J. Ibanez, K. Lenaerts, D. Arts, I. Maselis, A. Wenneras, T. C. Hartley) daugiausia dėmesio skiria šios atsakomybės rūšies taikymui, o ne valstybės atsakomybės už žalą ir valstybės atsakomybės Europos Sąjungai tarpusavio santykio analizei. Nors teisės doktrinoje ES teisės tiesioginiam veikimui skiriama daug dėmesio, tačiau tik kai kurie užsienio autoriai (pavyzdžiui, S. Prechal) pamini, koks yra valstybės atsakomybės už žalą ir ES teisės tiesioginio veikimo santykis.

Valstybės atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus problematiką tyrė daugelis užsienio teisininkų. Darbe buvo remtasi D. J. Harris, A. Gattini, M. Dixon, J. Crawford, I. Brownlie, K. Zemanek, M. Bedjaoui, R. Wolfrum, S. Thompsen, B. Simma darbais. Visi išvardinti teisės autoriai išsamiai nagrinėja tik valstybės atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus, todėl valstybės atsakomybės už žalą ir valstybės atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus ryšys nėra išskirtas. Kai kuriuos valstybės atsakomybės už žalą ir valstybės atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus tarpusavio santykio aspektus išskiria G. Conway, P. Gasparon, tačiau ir šių autorių analizė nėra išsami, trūksta detalesnio mokslinio tyrimo. Didžioji dalis užsienio teisės autorių (pavyzdžiui, C. B. Moniz, Ch. Hilson, K. ir V. van Themaat, T. Tridimas, P. Craig ir G. de Burca), kurie tiria ES deliktinę atsakomybę, nagrinėja šią atsakomybės rūšį neanalizuodami valstybės atsakomybės už žalą ir ES deliktinės atsakomybės tarpusavio santykio arba išskiria tik pagrindinius valstybės atsakomybės už žalą ir ES deliktinės atsakomybės skirtumus ir panašumus.

Didelio dėmesio teisės doktrinoje pastaruoju metu sulaukia valstybės atsakomybės už žalą dėl galutinės instancijos teismų veiksmų problematika, kurią analizuoja tokie autoriai kaip Ch. Timmermans, C. D. Classen, G. Anagnostaras, J. Pfander, M. Breuer, P. Wattel, B. Beutler, J. Komarek, M. Ruffert. Kokie yra valstybės atsakomybės už žalą dėl kitų valstybės institucijų veiksmų ypatumai teisės doktrinoje beveik netiriama. Pažymėtina, jog pareigų, kylančių iš ES teisės, pažeidimai analizuojami siaurai paprastai apsiribojant tik direktyvų neįgyvendinimu ir netinkamu (pavėluotu) įgyvendinimu.

Nemažai dėmesio užsienio teisės autoriai (pavyzdžiui, P. Oliver, Ch. Hilson, F. Smith, L. Woods, T. Tridimas, W. van Gerven, A. Barav, G. Betlem, R. Rebhahn, H. Toner, G. Anagnostaras) skiria valstybės atsakomybės už žalą sąlygoms, tačiau trūksta išsamumo ir nuoseklumo. Užsienio teisės autoriai paprastai nagrinėja tik kurią nors vieną atsakomybės sąlygą netirdami jos kompleksiškai kitų atsakomybės sąlygų kontekste.

Pažymėtina, kad užsienio teisininkai (pavyzdžiui, C. Kilpatrick, M. Dougan, A. Ward, F. Becker, A. Accetto) paprastai analizuoja, kaip asmens teisės turi būti ginamos nacionaliniuose teismuose, tačiau išsamiau nenagrinėja, kaip asmuo gali pasinaudoti teise į žalos atlyginimą valstybei pažeidus ES teisę. Tyrimo, kaip reikėtų aiškinti efektyvumo ir veiksmingumo principus valstybės atsakomybės už žalą bylose, taip pat trūksta. Valstybės atsakomybės už žalą taikymas pasirinktų valstybių narių nacionaliniuose teismuose analizuojamas epizodiškai daugiausia dėmesio skiriant valstybės atsakomybei už nacionalinės teisės pažeidimus.

Tyrimo rezultatų aprobavimas

Pagrindiniai tyrimo rezultatai paskelbti Mykolo Romerio universiteto mokslo darbų žurnaluose *Jurisprudencija* ir *Socialinių mokslų studijos*: Agnė Vaitkevičiūtė. „Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos Bendrijos teises: kilmė, samprata ir sąlygos“ (*Jurisprudencija*); Agnė Vaitkevičiūtė. „Europos Bendrijos deliktinės atsakomybės taikymo ypatumai ir santykis su valstybių narių atsakomybe dėl privatiems asmenims padarytos žalos“ (*Jurisprudencija*); Agnė Vaitkevičiūtė. „Žalos, padarytos valstybei narei pažeidus Europos Bendrijos teisę, atlyginimas privačiam asmeniui“ (*Socialinių mokslų studijos*). Darbas svarstytas Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Europos Sąjungos teisės katedroje.

Autorė keitėsi savo žiniomis mokslinių tyrimų srityje ir jas gilino 2007 m. kovo 5 d.– kovo 31 d. stažuotės Kylio Kristiano-Albrechto universitete (Vokietija) metu. Atliktų tyrimų rezultatai pristatyti 2008 m. rugpjūčio 24–30 d. dalyvaujant mokslinėje konferencijoje Freiburge (Vokietija) *Europos Sąjungos įtaka demokratijos stiprinimui Rytų Europoje*, kurioje autorė skaitė pranešimą anglų kalba „Valstybių narių atsakomybės dėl asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos Bendrijos teisę, sąlygos“. Savo mokslinėmis žiniomis autorė taip pat keitėsi ir jas gilino 2009 m. kovo 2 d.–gegužės 31 d. studijų Vienos universitete (Austrija) pagal Erasmus programą metu, kurias užbaigus buvo parengtas ir pristatytas mokslinis referatas anglų kalba „Valstybių narių atsakomybės už Europos Bendrijos teisės pažeidimus principas – teisinis pagrindas, sąlygos ir naujausia Europos Teisingumo Teismo praktika“.

Darbo struktūra

Darbas sudarytas iš įvado, šešių dalių, išvadų ir pasiūlymų, literatūros sąrašo ir autorės mokslinių publikacijų sąrašo.

Pirmojoje dalyje analizuojami bendrieji valstybės atsakomybės už žalą klausimai, kurie yra svarbūs tiriant kitose darbo dalyse nagrinėjamas problemas. Apibrėžiama, kaip turėtų būti suprantamas asmuo, turintis teisę reikalauti žalos atlyginimo iš valstybės, pažeidusios ES teisę. Nagrinėjama valstybės atsakomybės ES teisėje samprata, nurodant, kad valstybės atsakomybė ES teisėje apima tiek valstybės atsakomybę už žalą, tiek valstybės atsakomybę Europos Sąjungai. Atsižvelgiant į tai, analizuojamas valstybės atsakomybės už žalą ir valstybės atsakomybės Europos Sąjungai tarpusavio ryšys, kuris yra svarbus taikant valstybės atsakomybės už žalą sąlygas. Toliau atskleidžiama valstybės atsakomybės už žalą kilmė, tiriamos pagrindinės priežastys, kurios paskatino Teismą suformuluoti valstybės atsakomybę už žalą savo praktikoje. Galiausiai, tiriamas valstybės atsakomybės už žalą ir ES teisės tiesioginio veikimo santykis, kuris padeda nustatyti, kaip taikomos valstybės atsakomybės už žalą sąlygos, jei ES teisės norma yra tiesiogiai veikianti, ar valstybės atsakomybė už žalą gali būti laikoma alternatyvia asmens teisių gynybos priemone.

Antrojoje dalyje nagrinėjamas valstybės atsakomybės už žalą ryšys su kitomis atsakomybės rūšimis – valstybės atsakomybe už tarptautinės teisės pažeidimus ir ES deliktine atsakomybe. Nurodoma, jog valstybės tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo elementai, kaip jie suprantami taikant valstybės atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus, gali padėti nustatyti ir apibrėžti ES teisės pažeidimo elementus. Tiriama, kada gali būti taikoma tiek valstybės atsakomybė už žalą, tiek valstybės atsakomybė už tarptautinės teisės pažeidimus, kaip tokiu atveju reikėtų įrodyti valstybės atsakomybės už žalą sąlygas. Atskleidžiama, kokią įtaką valstybės atsakomybės už žalą sąlygoms turi Teismo praktika ES deliktinės atsakomybės bylose. Nagrinėjama, kada asmuo gali patirti žalos dėl bendrų valstybės narės ir ES institucijos veiksmų, kuriais pažeidžiama ES teisė, išskiriamos pagrindinės problemos, su kuriomis šiais atvejais gali būti susiduriama.

Trečiojoje dalyje tiriami ES teisės pažeidimo elementai. Išskiriama, jog ES teisės pažeidimas – tai sudėtinė sąvoka, kurią sudaro du elementai: pirma, valstybės veiksmai pagal ES teisę ir, antra, pareigos, kylančios iš ES teisės, pažeidimas. Vadovaujantis tuo, toliau išsamiai nagrinėjamas kiekvieno šių elementų turinys. Pateikiama valstybės institucijos sąvoka, išskiriami kriterijai, kuriais remiantis apibrėžiama valstybės institucija. Analizuojama valstybės atsakomybės už žalą dėl įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios veiksmų problematika. Nagrinėjami valstybės atsakomybės už žalą dėl galutinės instancijos teismų veiksmų ypatumai. Tiriama, dėl kokių dar valstybės institucijų veiksmų gali būti taikoma valstybės atsakomybė už žalą. Tyrimas

tęsiamas nagrinėjant pareigos, kylančios iš ES teisės, sąvoka, ir dažniausiai pasitaikančių pareigų, kylančių iš ES teisės, pažeidimų analize nurodant, kad valstybės atsakomybė už žalą gali būti taikoma nepriklausomai nuo to, kokia pareiga, kylanti iš ES teisės, buvo pažeista.

Ketvirtoji dalis skirta valstybės atsakomybės už žalą sąlygų turinio analizei. Tiriama atsakomybės sąlygų raida Teismo praktikoje, analizuojama, ar Teismas turi užtikrinti tinkamą atsakomybės sąlygų aiškinimą. Išsamiai nagrinėjamas atskirų atsakomybės sąlygų turinys norint išsiaiškinti, ar atsakomybės sąlygos neriboja asmens teisės į žalos atlyginimą nacionaliniame teisme. Sprendžiama, ar Teismo suformuluotos atsakomybės sąlygos laikytinos minimaliais būtinais reikalavimais tam, kad žala būtų atlyginta.

Penktojoje dalyje analizuojamas valstybės atsakomybės už žalą taikymas nacionaliniuose teismuose siekiant išsiaiškinti, koks yra nacionalinių teismų vaidmuo atlyginant asmens patirtą žalą, kaip turi būti apibrėžti efektyvumo ir veiksmingumo principai, kuriuos privalo taikyti nacionaliniai teismai nagrinėdami valstybės atsakomybės už žalą bylas. Nagrinėjama, kokiomis nacionalinės teisės normomis remdamiesi nacionaliniai teismai nagrinėja valstybės atsakomybės už žalą bylas, kaip reikėtų vertinti šių normų atitiktį efektyvumo ir veiksmingumo principams. Atskleidžiama, ar, taikant efektyvumo ir veiksmingumo principus, yra užtikrinama, kad žala asmeniui bus atlyginta.

Šeštojoje dalyje nagrinėjama, kaip valstybės atsakomybė už žalą taikoma pasirinktose valstybėse narėse – Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje ir Austrijoje, išskiriama, su kokiomis pagrindinėmis problemomis taikant valstybės atsakomybę už žalą asmuo gali susidurti šių valstybių narių nacionaliniuose teismuose. Analizuojama, kaip valstybės atsakomybė už žalą turi būti taikoma Lietuvoje, įvardijami teismai, kurie turėtų nagrinėti tokias bylas, sprendžiama, kaip Lietuvos teismuose reikėtų taikyti Teismo nustatytas atsakomybės sąlygas, koks yra šių atsakomybės sąlygų santykis su nacionalinėje teisėje įtvirtintomis valstybės atsakomybės sąlygomis, kurias reikia įrodyti taikant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 ir 6.272 straipsnius, kokios nacionalinės teisės normos, kurios turi neprieštarauti efektyvumo ir veiksmingumo principams, taikytinos Lietuvos teismams nagrinėjant valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę bylas.

Darbo metodologija

Pagrindiniai darbe taikyti tyrimo metodai: loginis-analitinis, sisteminės analizės; teleologinis, lyginamasis, istorinis, bylų analizės, lingvistinis, duomenų rinkimo ir duomenų analizės.

Loginis-analitinis metodas. Loginis-analitinis metodas svarbus pateikiant valstybės atsakomybės už žalą sąvoką, tiriant valstybės atsakomybės ES teisėje sampratą, analizuojant, kokią įtaką taikant valstybės atsakomybę už žalą turi

valstybės atsakomybė Europos Sąjungai ir ES teisės tiesioginis veikimas, išskiriant atvejus, kuomet gali būti taikoma tiek valstybės atsakomybė už žalą, tiek valstybės atsakomybė už tarptautinės teisės pažeidimus, nagrinėjant, kada žalos asmuo gali patirti dėl bendrų valstybės narės ir ES institucijos veiksmų. Šis metodas taip pat svarbus analizuojant ES teisės pažeidimo elementus, valstybės atsakomybės už žalą sąlygų turinį, efektyvumo ir veiksmingumo principus. Šiuo metodu nagrinėjama ne tik Teismo, tarptautinių teismų, pasirinktų valstybių narių ir Lietuvos teismų praktika, ES, tarptautinės ir nacionalinės teisės aktai, bet ir teisės doktrina. Tiek minėtų teismų praktika, tiek teisės aktų normos, tiek teisės doktrinoje išsakytos nuomonės vertinamos kritiškai (joms pritariant ar nepritariant), pateikiant vienokį ar kitokį nagrinėjamos problemos sprendimo būdą. Pačia bendriausia prasme šis metodas padėjo sudaryti darbo struktūrą, pateikti išvadas ir pasiūlymus.

Sisteminės analizės metodas padėjo suformuluoti tyrimo objektą, sujungti atskiras darbo dalis į vientisą struktūrą. Šiuo metodu analizuojamos problemos, kurių negalima ištirti atskirai nuo kitų, ir kurių visapusiškam ir išsamiam nagrinėjimui buvo būtina tirti jų tarpusavio ryšius: valstybės atsakomybė už žalą nagrinėjama kaip kompleksinė sąvoka, kuri parodo ne tik tai, kaip atsakomybė yra taikoma nacionaliniuose teismuose, bet apima ir ES teisės pažeidimo elementų, atsakomybės sąlygų, efektyvumo ir veiksmingumo principų turinio aiškinimą. Šiuo metodu taip pat nagrinėjamas valstybės atsakomybės už žalą santykis su valstybės atsakomybe Europos Sąjungai, ES teisės tiesioginiu veikimu, valstybės atsakomybe už tarptautinės teisės pažeidimus, ES deliktine atsakomybe.

Teleologinis metodas naudojamas siekiant išsiaiškinti, kokio tikslo siekė Teismas suformuluodamas valstybės atsakomybę už žalą, koks yra tikrasis atsakomybės sąlygų turinys, kaip šias sąlygas reikėtų aiškinti ir taikyti nacionaliniuose teismuose, kaip valstybės tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo elementai gali būti pritaikyti analizuojant ES teisės pažeidimo elementus, kaip Teismo praktika ES deliktinės atsakomybės bylose įtakoja valstybės atsakomybės už žalą aiškinimą ir taikymą. Šis metodas taip pat padėjo išanalizuoti Teismo, tarptautinių teismų, pasirinktų valstybių narių ir Lietuvos teismų sprendimus, ES, tarptautinės ir nacionalinės teisės normas, atskleisti minėtų teismų sprendimų ir teisės normų tikrąją prasmę.

Lyginamasis metodas naudojamas nagrinėjant valstybės atsakomybės už žalą ryšį su valstybės atsakomybe Europos Sąjungai, ES teisės tiesioginiu veikimu, valstybės atsakomybe už tarptautinės teisės pažeidimus, ES deliktine atsakomybe. Šis metodas taip pat pravertė analizuojant pasirinktų valstybių narių ir Lietuvos teismų praktiką.

Istoriniu metodu nagrinėjama valstybės atsakomybės už žalą raida, atsakomybės sąlygų kaita Teismo praktikoje. Šis metodas taip pat padėjo atskleisti priežastis, lėmusias valstybės atsakomybės už žalą sąlygų suformulavimą.

Bylų analizės metodas darbe naudotas nagrinėjant Teismo, tarptautinių teismų, Prancūzijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Austrijos ir Lietuvos teismų praktiką.

Lingvistinis metodas svarbus aiškinant darbe naudojamų tyrimo šaltinių (teismų praktikos, teisės doktrinos ir teisės normų) turinį atsižvelgiant į gramatikos, sintaksės (sakinių darybos), skyrybos ir kitas kalbos taisykles.

Duomenų rinkimo ir duomenų analizės metodas padėjo surinkti darbui reikiamą literatūrą naudojantis Lietuvos ir užsienio valstybių bibliotekų fondais, interneto duomenų bazėmis, ją apibendrinti.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, pateikiamos tokios išvados:

1. Tyrimas parodė, jog Teismui pripažinus, kad valstybė narė pažeidė pareigą, kylančią iš Sutarties, asmuo neturėtų pareigos įrodyti antrosios valstybės atsakomybės už žalą sąlygos – pažeidimo pakankamo akivaizdumo. Valstybės atsakomybė už žalą turėtų būti laikoma papildoma asmens teisių gynybos priemone nacionaliniame teisme. Pripažinus, jog ES teisės tiesioginis veikimas nėra efektyvi asmens teisių gynybos priemonė, asmuo galėtų kreiptis dėl žalos iš valstybės atlyginimo. Šiuo atveju asmuo turėtų būti atleidžiamas nuo pareigos įrodyti pirmąją valstybės atsakomybės už žalą sąlygą – tai, kad pažeista ES teisės norma siekiama suteikti teises asmeniui.

2. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad tuo atveju, jei tarptautinis teismas konstatuotų, jog valstybė narė pažeidė pareigą, kylančią iš tarptautinės sutarties, kurią sudarė ES ir kuri dėl to yra ES teisinės sistemos sudėtine dalimi, asmuo, reikalaujantis žalos atlyginimo iš valstybės, neturėtų pareigos įrodyti antrosios valstybės atsakomybės už žalą sąlygos – pažeidimo pakankamo akivaizdumo. Toks ES teisės pažeidimas būtų laikomas pakankamai akivaizdžiu *per se*. Jei žalos asmuo patirtų dėl bendrų valstybės ir ES institucijos veiksmų, ES deliktinė atsakomybė turėtų būti laikoma papildoma asmens teisių gynybos priemonė, kuria asmuo gali pasinaudoti tada, jei nacionalinis teismas jau išsprendė žalos iš valstybės, pažeidusios ES teisę, atlyginimo klausimą. Asmuo negalėtų reikalauti, kad jam būtų atlyginta to paties dydžio žala iš ES, ir iš valstybės, taigi asmuo negalėtų nepagrįstai praturtėti. Jei valstybės institucija, darydama ES teisės pažeidimą, buvo kontroliuojama ES institucijos ir todėl nesinaudojo jokia veiksmų laisve (arba naudojosi tik ribota veiksmų laisve) arba valstybės institucija nežinojo, kad ES teisės aktas buvo priimtas neteisėtai, valstybės atsakomybė už žalą neturėtų kilti. Šiuo atveju būtų taikoma tik ES deliktinė atsakomybė.

3. Tyrimas parodė, jog valstybės įvykdyto tarptautinės teisės pažeidimo elementai gali padėti nustatyti ir apibrėžti ES teisės pažeidimo elementus – įrodyti, kad valstybės institucijos veiksmus galima būtų laikyti valstybės veiksmais pagal ES teisę, ir tai, kad buvo nesilaikyta pareigos, kuri kyla valstybei iš ES teisės. Asmuo turi turėti teisę į žalos iš valstybės atlyginimą nepriklausomai nuo to, dėl kokios valstybės institucijos (su tam tikra išimtimi dėl teisminės valdžios institucijų) veiksmų jis patyrė žalos, ir kokia valstybės pareiga, kylanti iš ES teisės, buvo pažeista. Minėti ES teisės pažeidimo elementai turi būti taikomi kumuliatyviai. Konstatavus, jog tenkinami abu ES teisės pažeidimo elementai, galima taikyti valstybės atsakomybės už žalą sąlygas.

4. Iš atlikto tyrimo matyti, jog pirmoji valstybės atsakomybės už žalą sąlyga (pažeista ES teisės norma siekiama suteikti teises asmeniui) ir trečioji vals-

tybės atsakomybės už žalą sąlyga (tiesioginis priežastinis ryšys tarp ES teisės pažeidimo ir atsiradusios žalos) neriboja asmens teisės į žalos atlyginimą. Reikalavimas įrodyti pakankamai akivaizdų ES teisės pažeidimą (antroji valstybės atsakomybės už žalą sąlyga) riboja asmens teisę į žalos atlyginimą. Žala taip pat turėtų būti laikoma privaloma valstybės atsakomybės už žalą sąlyga, kuri asmens teisės į žalos atlyginimą neriboja.

5. Efektyvumo ir veiksmingumo principai įpareigoja nacionalinius teismus nacionalinės teisės normas taikyti taip, kad jos neapsunkintų arba nepadarytų praktiškai neįmanomos asmens teisės į žalos iš valstybės, pažeidusios ES teisę, atlyginimą. Nacionalinės teisės normos turi būti vienodai taikomos tiek reikalaujant žalos atlyginimo iš valstybės, pažeidusios ES teisę, tiek reikalaujant žalos atlyginimo iš valstybės, pažeidusios nacionalinę teisę. Nagrinėdami bylas dėl žalos iš valstybės, pažeidusios ES teisę, atlyginimo, nacionaliniai teismai galėtų taikyti ir labiau asmeniui palankias nacionalinės teisės normas, nei tos, kurios yra taikomos atlyginant žalą, atsiradusią dėl valstybės įvykdyto nacionalinės teisės pažeidimo. Efektyvumo ir veiksmingumo principų taikymas nacionaliniuose teismuose yra pakankamas ir užtikrina, kad asmuo galės pasinaudoti teise į žalos atlyginimą.

6. Šiam tyrimui atlikti pasirinktų valstybių narių – Prancūzijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos ir Austrijos – teismų praktikos analizė parodė, jog svarbu sudaryti sąlygas asmeniui kreiptis dėl žalos iš valstybės atlyginimo ES teisę pažeidus bet kuriai valstybės institucijai lanksčiai taikant antrąją valstybės atsakomybės už žalą sąlygą – pažeidimo pakankamą akivaizdumą. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teismuose tik pradedama formuoti praktika valstybės atsakomybės už žalą bylose ir siekiant garantuoti, kad asmuo galėtų tinkamai realizuoti teisę į žalos atlyginimą, visų pirma, būtina paskirti teismus, kompetentingus nagrinėti tokias bylas; antra, užtikrinti, kad atsakomybės sąlygos, nustatytos Teismo praktikoje (žalą taip pat laikant privaloma atsakomybės sąlyga), būtų taikomos lanksčiai; trečia, taikant nacionalinės materialinės ir proceso teisės normas, būtų atsižvelgiama į efektyvumo ir veiksmingumo principus.

Atsižvelgiant į pateiktas išvadas, teikiami šie pasiūlymai Lietuvos teismams:

1. Jei Teismas anksčiau yra pripažinęs, kad Lietuvos valstybė pažeidė pareigas, kylančias iš Sutarties, iš asmens neturėtų būti reikalaujama įrodyti, kad ES teisės pažeidimas buvo pakankamai akivaizdus. Nustačius, kad pažeista ES teisės norma veikia tiesiogiai, asmuo galėtų reikalauti žalos iš Lietuvos valstybės atlyginimo iš pradžių pasinaudojęs tokios ES teisės normos tiesioginiu veikimu. Jei pažeista ES teisės norma būtų tiesiogiai veikianti, asmuo neturėtų įrodyti, kad pažeista ES teisės norma buvo siekiama suteikti teises asmeniui. Jeigu pažeista ES teisės norma neveiktų tiesiogiai, asmuo iš karto galėtų kreiptis dėl žalos atlyginimo.

2. Jei tarptautinis teismas nustatytų, jog Lietuvos valstybė pažeidė pareigą, kylančią iš tarptautinės sutarties, kurią sudarė Europos Sąjunga ir kuri dėl to yra ES teisinės sistemos sudėtine dalimi, iš asmens neturėtų būti reikalaujama įrodyti antrosios valstybės atsakomybės už žalą sąlygos. Jei būtų nustatyta, kad žalos asmuo patyrė dėl bendrų Lietuvos valstybės institucijos ir ES institucijos veiksmų, visų pirma, reikėtų įvertinti, ar Lietuvos valstybės institucija galėjo elgtis visiškai laisvai, ar ją kontroliavo ES institucija, ar buvo žinoma apie neteisėtai priimtą ES teisės aktą. Jeigu būtų nustatyta, kad Lietuvos valstybės institucija, darydama ES teisės pažeidimą, buvo kontroliuojama ES institucijos, negalėjo elgtis visiškai laisvai arba neturėjo informacijos apie tai, kad ES teisės aktas yra priimtas neteisėtai, Lietuvos valstybės atsakomybė už žalą neturėtų kilti. Nustačius, kad Lietuvos valstybė taip pat yra atsakinga dėl tokio ES teisės pažeidimo, reikėtų labai nuodugniai įvertinti, dėl kokių Lietuvos valstybės institucijos veiksmų asmuo patyrė žalos, ir tik tada išspręsti žalos iš Lietuvos valstybės atlyginimo klausimą.

3. Nagrinėjant valstybės atsakomybės už žalą bylas, reikėtų atsižvelgti į tai, kad ES teisės pažeidimas – tai sudėtinė sąvoka, kurią sudaro du elementai: valstybės veiksmai pagal ES teisę ir pareigos, kylančios iš ES teisės, pažeidimas. Aiškinant pirmąjį elementą, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad valstybės veiksmais pagal ES teisę laikomi tik valstybės institucijos veiksmai. Sąvoka „valstybės institucija“, kuri vartojama Teismo praktikoje, turėtų būti suprantama plačiai ir apimti tiek valdžios institucijas, kaip jos suprantamos pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 straipsnį, tiek galutinės instancijos teismus. Jei kiltų neaiškumų sprendžiant, ar konkretus subjektas laikytinas Lietuvos valstybės institucija, jį reikėtų apibrėžti pagal funkcinį ir kontrolės kriterijus. Taip pat reikėtų užtikrinti, kad asmuo galėtų pasinaudoti teise į žalos atlyginimą nepriklausomai nuo to, kokia Lietuvos valstybės pareiga, kylanti iš ES teisės, buvo pažeista. Nustačius, kad tenkinami abu ES teisės pažeidimo elementai, bus galima taikyti valstybės atsakomybės už žalą sąlygas.

4. Sprendžiant bylas dėl žalos iš Lietuvos valstybės, pažeidusios ES teisę, atlyginimo, reikėtų vadovautis Teismo praktikoje nustatytomis atsakomybės sąlygomis: pirma, pažeista ES teisės norma siekiama suteikti teises asmeniui; antra, pažeidimas yra pakankamai akivaizdus; trečia, tarp ES teisės pažeidimo ir žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys; ketvirta, žala, atsiradusi dėl tokio ES teisės pažeidimo. Norint nustatyti, ar pažeista ES teisės norma buvo siekiama suteikti teises asmeniui, būtina aiškinti šios ES teisės normos turinį. Siekiant nustatyti, ar pažeidimas yra pakankamai akivaizdus, reikėtų laikytis pozicijos, kad tuo atveju, jei Lietuvos valstybės institucija (išskyrus galutinės instancijos teismą), darydama pažeidimą, naudojosi ribota veiksmų laisve arba nesinaudojo jokia veiksmų laisve, pažeidimas bus laikomas pakankamai akivaizdžiu *per se*. Jei Lietuvos valstybės institucija (išskyrus galutinės instancijos teismą), dary-

dama pažeidimą, naudojosi plačia veiksmų laisve, reikėtų atsižvelgti į kitus pakankamai akivaizdaus pažeidimo nustatymo kriterijus. ES teisę pažeidus galutinės instancijos teismui, minėtas veiksmų laisvės kriterijus netaikytinas. Šiuo atveju esminiais kriterijais turėtų būti laikomi tokie kriterijai kaip teisės klaidos pateisinamumas ar nepateisinamumas, pažeistos ES teisės normos aiškumas ir tikslumas, taip pat būtų galima atsižvelgti į tai, ar galutinės instancijos teismas nesilaikė pareigos, įtvirtintos Sutarties 267 straipsnio 3 dalyje. Visi pažeidimo pakankamo akivaizdumo nustatymo kriterijai, išskyrus veiksmų laisvę, kuria naudojosi Lietuvos valstybės institucija, turėtų būti taikomi alternatyviai, galima būtų atsižvelgti ir į kitus kriterijus nei tuos, kuriuos suformulavo Teismas, pavyzdžiui, nesilaikoma Teismo sprendimo, priimto pagal Sutarties 260 straipsnį, neatsižvelgiama į tai, kaip konkrečią ES teisės normą taiko kitų valstybių narių valstybės institucijos, kokia yra ES institucijų pozicija tuo klausimu ir pan. Kadangi trečiąją atsakomybės sąlygą Teismas savo praktikoje aiškina itin retai, siekiant nustatyti, ar tarp ES teisės pažeidimo ir atsiradusios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys, reikėtų vadovautis Lietuvos teisės aktų normomis, kurios turėtų atitikti efektyvumo ir veiksmingumo principus. Siekiant nustatyti, ar tenkinama ketvirtoji atsakomybės sąlyga – dėl ES teisės pažeidimo yra atsiradusi žala – jos turinį reikėtų aiškinti atsižvelgiant į Teismo praktikoje pateiktus išaiškinimus, remiantis Lietuvos teisės aktų normomis, kurios turėtų neprieštarauti efektyvumo ir veiksmingumo principams. Visos minėtos atsakomybės sąlygos, ypatingai antroji, turėtų būti taikomos lanksčiai.

5. Nagrinėjant bylas dėl žalos iš Lietuvos valstybės, pažeidusios ES teisę, atlyginimo, reikėtų taikyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas, reglamentuojančias atlygintinos žalos rūšį, dydį, senaties terminus, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo normas, kurios reglamentuoja įrodinėjimo taisykles. Šios teisės normos turėtų atitikti efektyvumo ir veiksmingumo principus. Kreipiantis į teismą dėl žalos atlyginimo iš Lietuvos valstybės, pažeidusios ES teisę, būtų tikslinga taikyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.125 straipsnio 8 dalyje įtvirtintą trejų metų senaties terminą. Tinkamu atsakovu šiose bylose būtų laikoma Lietuvos valstybė, kuri būtų atstovaujama tos valstybės institucijos, dėl kurios veiksmų asmuo patyrė žalos.

6. ES teisę pažeidus Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, tokias bylas reikėtų pavesti bendrosios kompetencijos – apygardos – teismų kompetencijai. Apygardos teismai šias bylas nagrinėtų kaip pirmosios instancijos teismai vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normomis. Jeigu ES teisę pažeistų bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismai arba kitos valstybės institucijos, šias bylas pirmąja instancija galėtų nagrinėti apygardų administraciniai teismai pagal Lietuvos Respublikos admi-

nistracinių bylų teisenos įstatymo normas. Tiek apygardos, tiek apygardos administracinių teismų sprendimai galėtų būti skundžiami įprasta tvarka.

Atsižvelgiant į pateiktas išvadas, siūlomi šie pagrindiniai galiojančių teisės aktų pakeitimai:

1. Siekiant įgyvendinti Teismo praktikoje nustatytą pareigą paskirti teismus, galinčius nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo valstybei pažeidus ES teisę, tikslinga papildyti Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 15 ir 18 straipsnius:

1.1. Papildyti 15 straipsnio 1 dalį 14 ir 15 punktais ir juos išdėstyti taip:

„14) žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų, kaip jos suprantamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 straipsnio prasme, veiksmų, kuriais pažeidžiama Europos Sąjungos teisė, atlyginimo;

15) žalos, atsiradusios dėl bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismų sprendimų, kuriais pažeidžiama Europos Sąjungos teisė, atlyginimo.“

1.2. Papildyti 18 straipsnio 2 dalį 10 ir 11 punktais ir juos išdėstyti taip:

„10) dėl žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų, kaip jos suprantamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 straipsnio prasme, veiksmų, kuriais pažeidžiama Europos Sąjungos teisė, atlyginimo;

11) dėl žalos, atsiradusios dėl bendrosios kompetencijos galutinės instancijos teismų sprendimų, kuriais pažeidžiama Europos Sąjungos teisė, atlyginimo.“

2. Siekiant įgyvendinti Teismo praktikoje nustatytą pareigą paskirti teismus, galinčius nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo valstybei pažeidus ES teisę, tikslinga papildyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 27 straipsnį nauju 9 punktu (buvusį 9 punktą laikant atitinkamai 10 punktu) ir jį išdėstyti taip:

„9) dėl žalos, atsiradusios dėl Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimų, kuriais pažeidžiama Europos Sąjungos teisė, atlyginimo“.

AUTORĖS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS

MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

1. Vaitkevičiūtė A. Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos Bendrijos teises: kilmė, samprata ir sąlygos. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97): 64–74.
2. Vaitkevičiūtė A. Europos Bendrijos deliktinės atsakomybės taikymo ypatumai ir santykis su valstybių narių atsakomybe dėl privatiems asmenims padarytos žalos. *Jurisprudencija*. 2008, 49(106): 18–27.
3. Vaitkevičiūtė A. Žalos, padarytos valstybei narei pažeidus Europos Bendrijos teisę, atlyginimas privačiam asmeniui. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2): 157–173.

KITOS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS

1. Vaitkevičiūtė A. Nefiskalinių (netarifinių) eksporto apribojimų Europos Bendrijos vidaus rinkoje draudimas. *Jurisprudencija*. 2006, 10(88): 49–57.
2. Vaitkevičiūtė A. Netarifinių eksporto apribojimų Europos Bendrijos vidaus rinkoje draudimas. *Juristas*. 2006, 3: 29–35.

PRANEŠIMAI DISERTACIJOS TEMA MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE

Pranešimas tema *The Conditions of Member States Liability in Damages Caused to Private Parties for Breaches of the Law of the European Community (Valstybių narių atsakomybės dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos Bendrijos teisę, sąlygos)* skaitytas 2008 m. rugpjūčio 24–30 d. mokslinėje konferencijoje Freiburge (Vokietija) *Europos Sąjungos įtaka demokratijos stiprinimui Rytų Europoje*.

KITI MOKSLINIAI TYRIMAI DISERTACIJOS TEMA

Studijuojant Vienos universitete (Austrija) pagal Erasmus programą (2009 m. kovo 2 d.–gegužės 29 d.), buvo atliktas tyrimas disertacijos tema bei parengtas mokslinis referatas *The Principle of Member State's Liability for the Breach of Community Law – Legal Basis, Requirements and Recent Developments in the ECJ Case Law* (*Valstybių narių atsakomybės privačiam asmeniui už ES teisės pažeidimus principas – teisinis pagrindas, sąlygos ir naujausios ES Teisingumo Teismo raidos tendencijos*).

GYVENIMO APRAŠYMAS

Vardas, pavardė	Agnė Vaitkevičiūtė
Gimimo data	1981 m. spalio 10 d.
Elektroninis paštas	avaitkeviciute@dpk.lt, vaitkeviciute_agne@yahoo.com

IŠSILAVINIMAS

2000 – 2004	Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, **Teisės bakalauras.**
2004 – 2006	Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Europos Sąjungos teisės specializacijos magistrantūra. **Teisės magistras.**
2006 – dabar	Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Europos Sąjungos teisės katedros doktorantė.

DARBO PATIRTIS

2004-04-01 – 2004-11-19	UAB Mokesčių ekspertų biuras teisininkė.
2004-11-29 – 2006-03-14	Valstybinės kelių transporto inspekcijos prie Susisiekimo ministerijos Teisės skyriaus specialistė.
2006-02-08 – iki dabar	Mykolo Romerio universiteto Europos Sąjungos teisės katedros lektorė.
2006-03-15 – iki dabar	Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos Juridinio skyriaus vyriausioji specialistė.
KALBOS	Gimtoji kalba – lietuvių. Užsienio kalbos: anglų, vokiečių, rusų.
KITA VEIKLA	Su advokatu Rolandu Misiumi esu išleidusi kompaktinį diską „Bendrovių veiklos dokumentai“. Dirbdama Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijoje vedžiau paskaitas draudimo brokeriams apie ES teisę. Dėsčiau draudimo teisę Vilniaus verslo kolegijoje 2008 m.